

Risk Olgusunun Kamu Yönetimi ve Toplumsal Yapıya Etkisi

The Impact of Risk on Public Administration and Social Structure

Ali Ekşi

¹ Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Atatürk Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, a_eksi@yahoo.com, Orcid Id: 0000-0003-1559-6057

MAKALE BİLGİSİ

Anahtar Kelimeler

*Risk,
Kamu Yönetiminde Değişim,
Dirençli Toplum,
Yönetişim,*

Makale Geçmişi:

*Geliş Tarihi: 3 Nisan.2019
Kabul Tarihi: 27 Aralık.2019*

ARTICLE INFO

Keywords

*Risk,
Change in Public Administration,
Resistant Society,
Governance,*

Article History:

*Received: 3 April 2019
Accepted: 27 December 2019*

ÖZET

Piyasa temelli üretim şekli toplumların karşı karşıya olduğu riskleri çeşitlendirmiş, risklerin oluşma olasılıklarını ve büyüklüklerini artırmıştır. Yerel, bölgesel ve küresel boyutta risklerin artması ise toplumların risk toplumuna dönüşmelerine neden olmuştur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, toplumların en önemli kaygılarından birisi, karşı karşıya oldukları risklerin yönetimi olmuştur. Toplumların hayatta kalabilmelerinde karşı karşıya oldukları risklere karşı direnç gösterebilmeleri gerekli olmuş, devletlerin de uluslararası egemenliklerini koruyabilmelerinde riskleri başarı ile yönetebilmeleri gerekmiştir. Çeşitlenen ve büyüyen risklerin yönetimi için güçlü bir kamu yönetimi ile birlikte, sorun çözme kapasitesi olan ve risklere karşı dirençli bir toplum ön koşuldur. Ancak 20. yüzyılın son çeyreğinde yeni kamu yönetimi işletmeciliğinin hâkim paradigma olması ile birlikte, devlet küçülmüş, kamu kurumları uzmanlık alanlarına göre parçalanarak ayrılmıştır. Dolayısıyla kamu yönetiminde büyük sorunlara karşı çözüm geliştirme konusunda koordinasyon problemi ortaya çıkmıştır. Tüm bunlarla birlikte, toplumlar karşı karşıya oldukları sorunlar karşısında edilgen bir konuma gelmiş ve riskler karşısında direnç kaybetmişlerdir. Kamu yönetiminde paradigma arayışları, devletlerin ve toplumların edilgen konumdan çıkmalarına ve sorun çözme kapasitelerinin geliştirilmesine yoğunlaşmıştır. Çalışmanın amacı, piyasacı üretim şeklinin oluşturduğu hasar ve güvenlik açıkları ile artan risklerle birlikte, kamu yönetiminde ve toplumsal yapıdaki değişimin değerlendirilmesidir. Çalışma, özellikle Temmuz 2016 sonrasında Türkiye’de yaşanan süreci ve kamu yönetimindeki değişimi anlamak adına önemli görülmektedir.

ABSTRACT

The market-based production has diversified risks and also increased the likelihood and magnitude of risks faced by societies. Since local, regional, and global risks have risen, societies have become risk communities. Especially in developing countries, risk management is one of the biggest problems. Societies should be able to resist the risks they are facing in order to survive. And states need to be able to successfully manage their risks in order to protect their international sovereignty. A resilient society with problem-solving capacity and a strong public administration have become a precondition for managing diversified and mounting risks. But in the last quarter of the 20th century, together with the dominant paradigm of new public administration management, the state shrunk and the public institutions shrunk by fragmentation according to their areas of expertise. Thus, coordination problems emerged in search of solutions to the major problems of public administration. With all of this, societies have become passive in facing problems and they have lost their resistance to risks. The search for a paradigm in public administration has focused on enabling the states and societies to get rid of their passive positions and to develop their problem-solving capacities. The aim of this study is to assess the change in public administration and community structure, together with increased risk of damage and vulnerability of the market-based production. This study is particularly important for making sense of the change in the public administration of Turkey especially after July 2016.

Risk kelimesi, tehlike, zarar olasılığı, tehlikeyi göze almak, tehlikeye atmak gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Dar anlamda devletler için risk yönetimi, finansal risklerle sınırlıdır. Ancak bugün ülkeler, ekonomik risklerle birlikte, ülke içerisinde ve dışından sosyo-kültürel, doğal ve teknoloji kaynaklı risklerle karşı karşıyadır. Bugün toplumların önemli sorunlarından olan çevre sorunları, gıda güvenliği, mekânsal riskler, çatışmalar, terörizm ve hatta uluslararası risklerin tamamını risk yönetimi kavramı altında değerlendirmek mümkündür. Günümüzde risk değerlendirmesi yapılmadan devasa yatırımlara karar verilmekte ve uluslararası sermayenin kârını koruma ve artırma hedefi ile doğal çevrede daha fazla hasar oluşturulmaktadır. Bununla birlikte, doğal çevreye büyük zarar veren yatırımların özellikle gelişmekte olan ülkelere yönlendirilmesiyle yapılan risk transferleriyle, bu ülkelerdeki risk büyüklükleri her geçen gün daha büyük sorunlar oluşturmaktadır. Bugün ülkeler adına içeriden ve dışarıdan kaynaklanan riskler iç içe geçmiş, çoğu zaman birbirini tetikler olmuş ve içeriden ya da dışarıdan kaynaklanan küçük riskler bile, kelebek etkisi ile devasa sorunlara dönüşebilir olmuştur. Bu durum, risk yönetiminin kamu yönetimi disiplini açısından çok boyutlu değerlendirilmesini gerekli kılmıştır (Ahmeti ve Vladi, 2017:324).

Yerel, bölgesel ve küresel risklerin artması, toplumları risk toplumlara haline getirmiş, önceleri karşılaşma olasılığı düşük olan kitlesel hasar oluşturabilecek olaylar, kentlerde gündelik yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Toplumların hayatta kalabilmelerinde karşı karşıya kaldıkları risklere karşı direnç gösterebilmeleri ve devletlerin de uluslararası egemenliklerini koruyabilmelerinde riskleri başarı ile yönetebilmeleri gerekli olmuştur. Ancak özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde hâkim paradigma olan kamu yönetimi işletmeciliği ile birlikte, devlet küçülmüş, verimlilik ve etkililik çerçevesinde uzmanlaşan kamu kurumları arası koordinasyon kopmuştur. Yeni Kamu İşletmeciliği anlayışının oluşturduğu hasar, yönetimlerin ve tabii ki toplumun risklere karşı güvenlik açıklarını arttırmış, devleti ve vatandaşı edilgen bir konuma getirerek, riskler karşısında dirençsiz kılmıştır. Son otuz yıldır ise kamu yönetiminde paradigma arayışları, devletin ve toplumun sorun çözme kapasitelerini geliştirme üzerine odaklanmıştır. Bugünün devasa risklerinin yönetimi için sorunlar karşısında organize olabilen ve birçok farklı kurum ve kuruluş arasında ortaklık ve koordinasyon sağlayabilen, proaktif yönetim refleksi olan güçlü bir kamu yönetimi gerekli olmuştur. Ön plana çıkan bir başka durum da, risklere karşı direnç kazanmış, sorun çözüme edilgenlikten sıyrılmış ve yapabilirlik kazanmış toplum ile kamu kurumlarının etkileşimidir. Risk yönetiminde bütüncül bir yaklaşım yakalayabilmek, koordinasyon ve gerekli organizasyonları oluşturabilmek adına, kamu yönetiminde risk yönetiminin başlı başına bir olgu olarak değerlendirilmesi gerekli olmuştur (Ekşi, 2017:48-50).

Günümüzde toplumların karşı karşıya olduğu risklerin büyüklükleri, krizleri toplumsal hayatın hemen hemen her alanında karşımıza çıkarır olmuş, olağan dönemler ile olağandışı dönemler iç içe geçmiş ve artık olağan bir anı yaşamak neredeyse imkânsız hale gelmiştir (Orhan, 2012:200). Riskler ülkelerin küresel egemenlik alanı içerisindeki konumunu da etkilemeye başlamıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, bugünün küresel egemenlik yapısı, 15. ve 16. yüzyıl Şehir Devletleri dönemine benzemiştir. Devletler açısından iç risklerini yönetebilen ayakta kalabilmekte ve değişime yön veren önemli aktörler olabilmekteyken, risklerini yönetemeyenler ise yok olma kaygısı ve büyük sorunlar ile uğraşır olmuştur. Bu durum, risk yönetimi olgusunu kamu yönetiminin en önemli odak noktalarından biri haline getirmiş, devletler iç ve dış sorunlarına çözüm geliştirebilmek için risk yönetimini tüm stratejilerinin temeline yerleştirmiştir.

Bu çalışmada, toplumların karşı karşıya olduğu risklerin artışı ve bunun özellikle toplumsal yapıya ve buna bağlı kamu yönetimine etkisi ile ilgili tartışma kapitalizm eleştirisi ile birlikte değerlendirilecektir. Burada, kapitalizmin kendisinin eleştirel bir kavram olarak ortaya çıkması, kavramın kendi içerisindeki muğlak noktaları, polemiğe açık yapısı ve sınırlarını çizmenin güçlüğüne rağmen, 2008 ekonomik krizinden sonra bilimsel tartışmaların merkezine yeniden oturması ve büyük toplumsal sorunların neredeyse tamamında sermayenin kullanım şeklinin ve piyasa ekonomisinin etkili olması önemli görülmektedir. Elbette bu tartışma yapılırken, kapitalizmin değişime katkısı ve bilimsel bilginin üretilmesine etkisi göz ardı edilmemelidir (Kocka, 2018:7-10). Çalışmanın amacı, üstlendiği risklerin artmış olması rağmen yapabilirliği sınırlandırılmış devlet ve toplum yapısında oluşan değişimin, tarihsel arka planı ile birlikte değerlendirilmesidir. Bu amaç ile çalışmada, öncelikle artan risklere, bu risklerin devlet ve toplumun sorun çözme kapasitesine etkisine değinilmiş, artan risklerin kamu yönetimi yapısına ve toplumsal yapabilirliğe etkisi değerlendirilmiştir. Çalışma, özellikle Temmuz 2016 sonrasında Türkiye’de yaşanan süreci ve kamu yönetimindeki değişimi anlamak adına önemlidir.

1. ARTAN RİSKLER; TARİHSEL ARKA PLAN

İnsanlık tarihinin önemli bir kırılma noktası olan kapitalizm, 15. yüzyıldan günümüze çoğu zaman bir üretim modeli olarak; üretim araçlarının özel mülkiyetinde olması, emek sömürüsü ya da ağır rekabet koşulları olarak değerlendirilmiş, kendine benzemeyen her şeyi, kendi krizlerine çözüm uğruna dönüştüren yapısı gözden kaçırılmıştır. Kapitalist üretim modelinde; ürün, pazar için kâr odaklı üretilmekle birlikte, ürünün insan ihtiyaçlarının karşılanmasından ziyade, insan ihtiyaçlarının ürün odaklı şekillenmesi hedeflenmiştir (Başkaya, 2010:9-11). Toplumsal ihtiyaçlarla üretim arasındaki bağın kopması ve üretimin toplum karşısında özerkleşmesiyle, öncesinde üretim ve ekonomi toplumun hizmetindeyken; kapitalizmle birlikte toplum, ekonominin hizmetine sokulmuştur. Bu süreç insana ve çevresine çok sayıda olumsuzluğu ve sorunu beraberinde getirmiş ve toplumların karşı karşıya olduğu riskleri arttırmıştır. Bununla birlikte kapitalizmin asıl hasarı, devlet mekanizmasında ve toplumda, sorun çözme mekanizmasını olumsuz etkilemesiyle olmuştur (Zengin, 2015:60-62).

Kapitalist ekonomi modeli her ne kadar ulus devlet ile barışık gözükse de birey kadar devletin yapabilirliğine de önemli hasarlar vermiştir. 17. yüzyılla birlikte egemenliğin feodal temellerinin çökmeye başlaması ile patrimonyal devletin gücünü yitirmesi, devamında 1789 Fransız Devrimi ile doruk noktasına ulaşan burjuva devrimi ile mutlakiyetçi ve patrimonyal model kendi paradokslarına yenilerek, mirası modern

ulus kavramına bırakmıştır. 18. ve 19. Yüzyıllarda, kapitalizm Avrupa’da altın dönemini yaşamış, bu dönemde büyük sorunlara karşı, ulus devlet eliyle çözüm geliştirilmeye çalışılmıştır. Ancak 20. yüzyılda, küresel egemenlik dengesi kolonyalizmle beslenen Avrupa ulus devletlerinden, ABD ve uluslararası sermayeye doğru değişmeye başlayınca, sermaye ulusal sınırları aşmış ve küresel karteller veya yarı tekeller oluşturacak seviyeye ulaşmıştır. 20. yüzyılın sonunda ulus-aşırı şirketler ile devlet arasındaki ilişki farklılaşmış, küresel egemenlikte büyük şirketlerin etkisi iyice artmış, ulus devletler alan kaybetmiştir (Hardt ve Negri, 2015:310-312). Ulus devletlerin güçsüzlüğü doğayı ve toplumları daha da savunmasız bırakmış, afetler gibi kitlesel hasar oluşturabilecek riskler çeşitlenmiş ve olasılıkları artmıştır.

Riskler insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte, modernleşme sonrası toplumlar için farklı anlam kazanmaya başlamış, toplumsal yaşama ve hatta küresel sisteme doğrudan etki yapmaya başlamış, küçük riskler bile toplumların genelini etkileyebilecek boyuta ulaşmıştır. Bu çerçevede, “risk toplumu olgusunu” kavramlaştıran Ulrich Beck, modernleşmeyi iki dönemde değerlendirmiştir. Bu aşamalardan ilki, sanayi toplumundan risk toplumuna geçiş sürecinde ortaya çıkan risklerden, toplumların henüz farkında olmadığı dönemi tanımlarken, sonrasını tanımlayan ikinci dönemde ise riskler çeşitlenmiş ve giderek yıkıcılığı artmış, endüstrileşmiş toplumlar kendini, risk toplumu olarak görmeye başlamıştır. İkinci dönemde toplumlar, yaşamın her anında ve alanında bilinmeyen bir tehlikeyle karşı karşıya gelme riski algılamaya ve korku ile yaşamaya başlamıştır. Beck tarafından modernleşme sonrası oluşan toplumsal yapı, hizmet toplumu ya da postmodern toplum olarak tanımlayanların aksine, kuşku ve korkular içerisinde yaşayan ve bu sayede yapabilirliği artacak ve özgürleşecek toplumlar olarak tanımlanmıştır (Beck, 1992:47-49; Soydemir, 2011:171; Çuhacı, 2007:136).

Kapitalist üretim sisteminin, doğrudan çevreye bağımlı bir sistem olması nedeniyle, sistem en büyük zararı doğaya vermiştir. Mevcut sistem doğanın sınırlarını çoktan aşmış ve tahribat yüksek boyutlara ulaşmıştır. Birçok kişi bu hasarın farkına, bu hasarların doğrudan neden olduğu ya da tetiklediği afetler nedeniyle varmıştır. Son yıllarda giderek yıkıcılığı artan ve nükleer riskler gibi insan kaynaklı afetler, eğitilmiş, zengin-yoksul, kentli-köylü herkesi etkilemiştir. Ancak bu risk faktörlerinin farkında olmak tek başına yeterli olmamış, toplumların önemli bir kesimi, risklerin farkında olmakla birlikte, ekolojik felaket anının henüz gelmediğini düşünmüş, ekolojik hasar ile afetler arasında bağlantı kurulamamış ya da öncelik hayatta kalma başta olmak üzere fiziksel ihtiyaçlar olmuş, çevresel hasarlara acil müdahale için gönüllülük adına yeterli motivasyon oluşturulamamıştır. Bu müdahalede gecikme, risklerin boyutunun çevrenin sınırlılığını aşmasına neden olmuş, bütün toplumlar için risk yönetimi, toplumların hayatta kalmaları için temel belirleyici olmuştur (Ekşi, 2017:87).

Kapitalizmde en belirgin özelliklerden birisi, vatandaşa biçilen rol ile kendini göstermiş, tüketici vatandaş rolünde vatandaştan temel beklenti, edilgen bir yapıda kalması ve piyasanın ürettiklerini tüketmesi olmuştur (Kapucu, 2012:39). Bireyi pasifleştiren bu role toplumların tepki vermesi, 20. yüzyılın ikinci yarısını bulmuştur. 1960’larda postkolonyal ülkelerde başta olmak üzere, halk refah olgusuyla motive edilen üretim seferberliğinin, toplumsal özgürlükler üzerindeki kısıtlayıcı yapısının farkına varmaya başlamış ve toplumlarda kapitalist modernleşmenin oluşturmuş olduğu ağırlıklardan kurtulma çabaları oluşmaya başlamıştır. Bu, İkinci Dünya Savaşı sonrası, üçüncü dünyada başlayan anti-kolonyal hareketlerin ve özgürlük mücadelelerinin devamı niteliğinde olmuştur. Kapitalizmin genişleme süreci egemen güç ilişkisinden bağımsız, toplumların lehine işlemiş ve güç dengesi değişmeye başlamıştır. Toplumsal gelişim, refahın iyileşmesinden ziyade, toplumsal hareketlerin de katkısı ile hak ve özgürlüklerde sağlanan önemli gelişmeler ile farklı bir boyut kazanmıştır. Bu süreç toplumun niteliğinde de olumlu bir değişime neden olmuştur (Başkaya, 2010:23). Bu dönemde karşı karşıya olunan risklerin büyüklüğü ve savunmasızlık; toplumu, toplumsal sorunların, çatışmaların ve hatta krizlerin çözümünde daha fazla inisiyatif almaya zorlamıştır.

Bretton Woods sisteminin etkinliğini kaybetmesi, Fordist para sisteminin bozulması gibi nedenlerle 1970’lerin sonunda oluşan krizde, temel sıkıntı sermayenin kaynak sıkıntısı olarak kendisini göstermiştir. Bu dönemde ekonomik anlamda daralma ile birlikte, devletin büyük ve hantal yapısı ön plana çıkarılarak, kamu hizmetlerinin maliyeti daha çok eleştirilmeye başlanmıştır. Sorunun çözümü adına neoliberal tezler, 1980’li yıllardan itibaren tüm dünyaya yayılmıştır. Ekonomik liberalleşme, deregülasyon ve özelleştirme üçlüsü rehberliğinde yürütülen politikalar, devleti kısıtlayıp, küçültürken; sermayenin dünyaya dolaşımını da kolaylaştırmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısı aynı zamanda toplumun, edilgen yapıdan çıkarak kamu politikalarının oluşturulması ve uygulanmasında toplumun daha fazla sorumluluk alma talebini göstermiştir. Düşünce ve pratiklerin çerçevesinin, iyi vatandaş sınırlarının ve sapkın davranışların, iktidarlar tarafından belirlendiği ve toplumun bu normlara uyum için yaptırıma maruz kaldığı disiplinci toplumlardan, komuta-kontrol mekanizmalarının daha fazla toplumsal alana kaydığı, kontrol mekanizmalarının demokratik araçlarla vatandaşta dağıtıldığı kontrol toplumuna dönüş olmuştur. Kontrol toplumu ile toplumsal alanda, esnek ve değişken ağların oluşması kolaylaşmış ve iktidarların toplumlar üzerindeki dayatmaları sınırlanmıştır. Bu geçiş sürecinde oluşan yeni paradigma ile toplum, idarenin en önemli paydaşı olmuş, kamu politikalarının meşruiyetinde, karar alma süreçlerindeki şeffaflık ve katılım belirleyici olmaya başlamıştır (Başkaya, 2010:13; Hardt ve Negri, 2015:44-45; Evre, 2009:68).

Kapitalizmin, toplumlar üzerinde neden olduğu önemli sorunlardan biri de yabancılaşmadır. Frankfurt Okulu Geleneği olarak da adlandırılan Eleştirel Kurama göre, kapital toplumlarda özgürlüğün yüzeyselleştiği ve aslında özgürlüğün yitirildiği iddia edilmiştir. Bu görüşe göre kapitalizmin eşitliği ortadan kaldırıncı ve sömürüye dayalı üretim sistemi, hem insana ve topluma hem de doğaya zarar vermiş, insanın kendisine ve doğaya yabancılaşmasına neden olmuştur. Daha çok bir amaçsızlık durumu olarak tanımlanan yabancılaşmanın nedeni, insan hayatına yön veren değerlerin eksikliği olarak belirtilmiştir (Işığışık, 2012:21). Yabancılaşmış insan, kendisini değersiz ve güçsüz hissetmiş, yaşam anlamsızlaşmış ve insan, hem kendisine hem de içinde bulunduğu topluma daha da yabancılaşmıştır. Bu durum, bireyi güçsüzleştirmiş, insanları yapabilirlikten uzaklaştırmış ve hem insanın kendi hayatındaki hem de toplum içerisindeki risklerin yönetimini zorlaştırmış, toplumların kendi geleceklerini şekillendirme yeteneklerini kısıtlamıştır (Anar, 2014; Aydın, 2010:23).

Eleştirel kurama benzer bir şekilde kapitalist ve demokratik değerler çatışmasından yola çıkan, “Amerikan Yeni Kamu Yönetimi Hareketi” de toplumsal sorunların çözümünde, kapitalizmin kısıtlayıcı yapısına vurgu yapmıştır. Amerikan Yeni Kamu Yönetimi Hareketi, sosyal adalet ve eşitliğin sağlanması önemsemekle birlikte, bunu sağlayacak idari yapılanmaların oluşturulmasına da önem vermiş, kaliteli yaşamın toplumun daha geniş kesimlerine yayılması için yeni bir bürokrasi anlayışı ve güçlü bir kamu idaresini vurgulamıştır (Özgür ve Öztepe, 2015:99). Kapitalizmle birlikte mevcut baskın yönetsel sistemler, vatandaşta karar alma süreçleri ile ilgili farkındalık oluşturacak ya da doğrudan katılımı sağlayacak bir yapıda olmamıştır. Tam tersi, vatandaşın önünde bariyerler oluşturucu, para ve iktidar sahiplerine ise kolaylaştırıcı olmuştur. Bugün birçok yazara göre, geç kapitalist dönem, bireysel ve toplumsal gelişimi baskılamış, yapabilirliği sınırlamıştır (Miessen, 2015:29). Modernizm süresince, aklın ve bilimsel düşüncenin egemen olduğu ileri sürülse de, aslında egemen olan akıl değil sermaye olmuştur (Başkaya, 2010:49). Zengin’in aktarımında, Marcuse’ye göre, “kapitalizm, insanları baskılayan, açık veya örtük bir şekilde tek tip bir birey olmaya zorlayan ve gerçekle ilişkilendirilmesi gereken akıllı, teknik rasyonelliğe indirgeyerek değersizleştiren bir toplumsal yapıya zorlamıştır” (Zengin, 2015:53). Kapitalizm çoğu zamanda kendi krizinden korunmak ve egemenliğini sürdürmek adına toplumlara ve diğer yapılara ek sorunlar ve riskler yüklemiş, dahası bu sorunlar ve riskler karşısında bireyin ve toplumun özgürlük alanını daraltıp, yapabilirliğini kısıtlamış, risklere ve krizlere karşı daha savunmasız halde kalmasına neden olmuştur.

2. RİSK OLGUSUNUN KAMU YÖNETİMİ BİLİM ALANINA ETKİSİ

Geleneksel kamu yönetimi, pozitivizm, akılcılık, insanın özerkliği ve bilginin evrenselliği ilkeleri üzerine kurulu modernizmin yönetsel boyuttaki yansıması olarak oluşmuş ve Woodrow Wilson, Max Weber ve Frederick Taylor’dan entelektüel temelini almıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından 1980’li yıllara kadar kamu yönetiminin hâkim paradigması olan geleneksel kamu yönetiminin, bürokratik ve dikey hiyerarşik örgütlenme, merkezden yönetim, gayri şahsılık ve tarafsızlık, bilimsellik, nesnellik, yönetsel ve siyasal konuların birbirinden ayrılması, denetim ve performans değerlendirmelerinin kurallara uygunluk açısından önemsenmesi gibi özellikleri oluşmuştur (Eryılmaz, 2014:44; Yıldırım, 2009:381). Geleneksel kamu yönetiminin hâkim olduğu dönemde, en önemli tartışma konularından birisi, işletme ve işletme dışı yönetimin birbirinden ayrıştırılması ya da bir bütün olarak değerlendirilmesi olmuştur. Büyük Buhran’ın, 20. yüzyıl boyunca önemli sosyo-ekonomik etkileri olmuş, ancak en önemli etkilerinden birisi, krizin sorumlusu olarak görülen işletmelere karşı oluşan büyük ön yargı olmuştur. Bir risk kontrol süreci olarak, kamusal alana dönüşü vurgulayan bu süreç; kamu sektörü yönetim anlayışının, işletme yönetiminden kesin olarak ayrışarak, “Kamu İdaresi” olarak yeniden şekillenmesini sağlamıştır. İşletme yönetimi ile kamu yönetiminin bu ayrışması, kamu yönetimi alanında ayrı bir disiplin, terminoloji ve mesleki kariyer alanının oluşmasını da sağlamıştır (Drucker, 2014:14).

1950’lerden başlayan süreç ile başta ABD’de olmak üzere işletme yönetiminin gösterdiği performans, işletme yönetimi anlayışının tekrar olumlu olarak gündeme gelmesini sağlamıştır. Bunun kamu yönetimine yansıması, işletme yönetimi araçlarının kamu yönetimi alanında kullanılması olmuştur. 1970’li yılların post-fordist esnek üretim dalgasını, post-bürokratik anlayış takip etmiş ve bunların kamu yönetimindeki yansıması da “yeni kamu işletmeciliği” anlayışı olmuştur. 1980’lerde hantal devlet yapısı ve kamu sektörü verimsizliği ile mücadele, Thatcher ve Reagan’ın da katkısı ile kamu yönetiminde liberal ekonomik fikirlerin egemen olmasını sağlamıştır. 1980’li yıllardan itibaren, işletme yönetiminin araç ve modellerinin kamu sektöründe ağırlıklı olarak kullanılmaya başlanması ile de yeni kamu işletmeciliği baskın paradigma olmuştur. Kamu yönetiminde, yönetimden işletmeciliğe doğru bir geçişi ifade eden bu süreçte; geleneksel kamu yönetiminin, katı merkeziyetçi, hiyerarşik ve bürokratik yönetim anlayışı yerine; devletin küçülmesi ile birlikte etkin ve verimli çalışmasına odaklanılmış, kamu hizmetlerinin sunulmasında kullanılan yöntemler değiştirilmiş, vatandaş müşteri olarak görülmüş, performans ve kuralcılıkla birlikte denetimlerde sonuç odaklı araçların kullanılması üzerinde durulmuştur. Yani kısacası, devlet küçültülmüş, kamu harcamaları azaltılmış; devlet, piyasa ve toplum arasındaki ilişki yeniden şekillenmiştir (Özcan ve Ağca, 2010:9).

1980 ve 1990’lı yıllarda yeni kamu işletmeciliğinin hüküm sürdüğü batılı ülkelerde, reformlar hızla birbirini takip etmiştir. Bununla birlikte, başta Latin Amerika olmak üzere, Afrika ve Asya ülkelerinde bir demokratikleşme dalgası başlamıştır. Huntington tarafından “üçüncü dalga” olarak tanımlanan bu küresel demokratikleşme hareketi, ABD’nin itirmesi, IMF ve Dünya Bankasının aracılığıyla devletlere yapılan müdahaleye bürünmüş, ekonomideki yeni kamu işletmeciliği reformları ile uyuşan liberal dönüşüm, Latin Amerika ülkelerinden başlayarak, sonrasında neoliberalizm olarak adlandırılacak yeni bir küresel akıma neden olmuştur. Bu anlayış, gelişmekte olan ülkelerde devlet sektörünü, büyümenin önündeki en önemli engel olarak görmekle birlikte, devletlerin kurtuluşunun sadece iktisadi liberalleşme ile mümkün olacağı tezi üzerinden hareket etmiştir. Ancak sonuçta uygulanan neoliberal politikalar, birçok gelişmekte olan ülkenin ekonomik açıdan daha da kötüye gitmesine neden olmuş, risklere karşı güvenlik açıklarını arttırmıştır. Neoliberal politikalarla, giderek işsizlik ve yoksulluk artmış, doğal çevre ve toplumsal değerler giderek daha da aşınmıştır (Drucker, 2014:14; Fukuyama, 2015:27). Bu durum, kapitalist üretim şeklinin doğa ve toplumlar üzerindeki etkisini daha da artırmış, bozulmalar artmış, toplum daha da savunmasız kalmıştır. Bu süreç, özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha keskin olmakla birlikte, toplumların dezavantajlı grupları başta olmak üzere geniş kitleleri korumasız bırakmıştır (Başkaya, 2010:24).

Vietnam Savaşından sonra başlayan, 60’ların öğrenci ve işçi hareketleri, özgürlük mücadeleleri, hatta kadın hareketleri, toplumun niteliğinin de değişiminde etkili olmuştur. Bu değişim kapitalizmin sınırladığı toplumlara, kendi geleceklerinde belirleyici olmaya itmiştir. Bu toplumsal dönüşümün, 1990’larda kamu yönetimi paradigmalarına yansıması, kamu yönetimleri tarafından toplumun önemli bir paydaş olarak kabul edilmesi, şeffaflığın ve katılımcı politikaların önemsenmesi şeklinde olmuştur. Bu değişim ile birlikte sivil toplumun da

güçlenmesi, kapitalizmin toplum üzerinde kontrol mekanizması işlevini gören yukarıdan aşağıya toplumsal yapıyı, tersine döndürmüştür. Devlet ile toplumun etkileşimi, kurumsal sınırların yumuşaması; dikey ve hiyerarşik yapıların değişmesine ve yatay ilişkilerin güçlenmesine neden olmuş, her şeyden önce, bireyin kendisini gerçekleştirmesinin zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmenin küreselleşmeyi hızlandırması, toplumları farklı açılardan etkilemiş ve hızlı bir toplumsal dönüşüm süreci başlamıştır (Özcan ve Ağca, 2010:24). Bu, devlet ve küresel sistem, devlet ve toplum arasındaki ilişkilerin farklılaşmasına ve toplumların kapalıktan uzaklaşmasına neden olmuş, toplumlar sınırlılıklarını aşmak, yapabilirlik kazanmak için mücadeleye başlamıştır.

1990'lardan sonra başlayan süreçte bir diğer değişiklikte, sorunlara çözüm arayışlarında meydana gelmiştir. Artık disiplinci, hiyerarşik yapılar hem toplumu kontrol etmeye yetmemiş hem de büyük sorunlara çözüm üretmeyi zorlaştırmıştır. Dahası toplum, sorunların çözümünde doğrudan paydaşlık istemeye başlamış, toplumsal yapılar ortaklıklar ve işbirliği üzerine kurulmaya başlanmıştır. Bu aslında daha fazla etkileşim ve iletişim alanının oluşturulmasını zorunlu kılmış, artık risk yönetimi gibi büyük sorunların çözümü için toplumların da içerisinde bulunduğu çok ortaklı yapılara ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Kapitalist üretim modelinin sürekli riskleri arttırması ve büyümesi, kamu yönetiminde paradigma arayışlarını da etkilemiştir. Bu paradigmalarda, hem risklere karşı güvenlik açıklarını giderecek hem de krizlerle mücadele alanı sağlayacak arayışlar ön plana çıkmıştır. Artık, toplumdaki bağımsız bir kamu yönetimi paradigması düşünülmemeyeceği gibi bu paradigmanın; ortaklık temelli, iletişim ve etkileşimi önemseyen, duygulanımsal bileşimleri dikkate alması kaçınılmaz olmuştur. Devletin toplumsal talepleri dikkate alması bir zorunluluğa dönüşmüştür. Yerel, bölgesel ve uluslararası tüm risklerin yönetiminde devletin vatandaşına ihtiyacı artmış, toplum devlet için en önemli stratejik ortağa dönüşmüştür (Hardt ve Negri, 2015:308).

Geleneksel kamu yönetiminin baskın olduğu dönemlerde, en önemli eleştiri, hantal ve bürokratik devlet yapılarının iş göremez haline olmuştur. Yeni kamu işletmeciliği ile devletin küçültülmesi sırasında kullanılan piyasacı araçlar ve özelleştirmeler, birçok ülkede dikkat çekmiş; eylem ve hizmetlerin kamu sektöründen, ağırlıklı olarak serbest piyasaya, yanında da sivil topluma kaydırılması önerilmiştir. Uygulanan reformlar özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kamu hizmetlerinde verimlilik bir tarafa kamu yönetimi bütünlüğünün bozulması ve kaynakların verimsiz kullanılması gibi sonuçlar oluşturmuştur. Neoliberal politikalar gelişmekte olan ülkelerde, kurumsal iyileşmeyi sağlamadığı gibi, toplumsal çöktürlere de neden olmuştur (Fukuyama, 2015:17). Kamu yönetiminde piyasacı yöntemlerin kullanılması, kapitalist üretim ve tüketim modellerinin toplumlar üzerindeki etkisini hem arttırmış hem de bu etki, oluşturduğu hasarlar sayesinde daha net görünür olmuştur. Üretim alanındaki rekabetin ve değişen tüketim alışkanlıklarının sonuçlarının daha çok ekonomik etkiler olacağı düşünüldükçe, aşınma daha çok toplumlar üzerinde olmuş, oluşan sosyo-kültürel hasar daha gözle görülür hale gelmiştir (Karcı, 2008:43-44). Yönetimde yozlaşma ve yolsuzluklar ciddi oranda artmış, devlette küçülmeyi hedefleyen “yeni sağ” ile örtüşen politikalar, sorunların çözülmesini sağlamadığı gibi yönetimleri ve toplumları yapabilirlik konusunda sınırlandırmıştır (Koçak ve Öztepe, 2012:103).

Yeni kamu işletmeciliği kapsamında yapılan piyasacı reformlar, aynı zamanda devletin etkisizleşmesine, kamu yönetiminin parçalanmasına ve kamu yönetimine toplumsal güvenin kaybedilmesine neden olmuştur. Kurumsal parçalanma ile kamusal alanda hizmet sunan kurumlar giderek daha fazla uzmanlaşıp, ayrı kurumlar haline gelmiş ve çeşitlenmiş, bunun yansıması da kamu kurumları arasındaki koordinasyonun kaybedilmesi olmuştur (Ekşi ve Çelikli, 2016:108). Kamu kurumları arasındaki koordinasyonun kaybolması, devlet mekanizmasını sorunlar karşısında daha da sınırlandırmış, toplumları riskler karşısında daha da savunmasız bırakmıştır. Kamu sektöründeki piyasacı anlayışın sürdürülmesi geriye birçok sorun bırakmış, özellikle kamu yönetiminin sorun çözme kapasitesini olumsuz etkilemiştir. Drucker’ın belirttiği gibi “1990’lardan günümüze, piyasacı işletme yönetimi anlayışının kamusal alanda oluşturmuş olduğu hasar tamir edilmeye çalışılır olmuştur” (Okçu, 2012:14; Drucker, 2014:14).

Yeni kamu işletmeciliği reformlarıyla, vatandaşın müşteri pozisyonuna düşmesi ile devletin asli sorumluluğunda olan birçok kamu hizmeti ücretli hala gelmesi veya özel sektör tarafından sunulmaya başlanmasıyla, kamu hizmetinin sosyal boyutunu aşındıran birçok uygulama ile karşılaşmıştır. Çok geçmeden yeni kamu işletmeciliğinin bu temel değerleri aşındırıcı boyutuna karşı, alternatif teoriler geliştirilmeye başlanmıştır. Yeni kamu işletmeciliğinin oluşturduğu sorunlara çözüm geliştirebilecek, yönetsel meşruluğun temeli olabilecek bir paradigma tartışması, kamu yönetimi bilim alanını uzun süre meşgul etmiştir. Demokrasi başta olmak üzere, kamu yararı, hesap verebilirlik, eşitlik ve adalet gibi temel değerlerin korunması adına, henüz üzerinde uzlaşılabilmemiş net bir paradigma olmasa da pratikte ve teoride, yeni yaklaşımların sıkça tartışma konusu olduğu görülmüştür. Bu yaklaşımlar, vatandaşa biçtiği rol ve karar alma süreçlerinde işbirliğine dayalı etkileşim ekseninde benzeşmekle birlikte, ortak özellikleri yeni kamu işletmeciliğinin bıraktığı kötü miraslar olan, bütünleşme, koordinasyon, katılım, güven gibi temel değerler üzerinde oluşan hasara yönelik, yeni açılımlar sunması olmuştur (Ekşi, 2017:107).

Janet Denhardt ve Robert Denhardt tarafından “Yeni Kamu Hizmeti” olarak adlandırılan model, demokratik vatandaşlığı, katılımı ve güçlü sivil toplumu kamu yönetiminin temeli olarak görmüştür. Yeni kamu hizmetinin en dikkat çekici özellikleri, verimlilik karşısında insan değerini ön plana çıkarması, müşteri ya da tüketici değil vatandaş vurgusunun yapılması; katılımcı ve müzakereci yöntemleri ön plana çıkararak, kontrol toplumundan ziyade farklı çıkarları olan toplum kesimlerinin ortak iyi ve sorunlara çözüm geliştirme çerçevesinde bütünleştirilmesidir (Eryılmaz, 2014:59). Yeni Kamu Hizmeti ile devletin, sorunlar karşısında daha güçlü olması, organizasyon ve kamu kurumları arası koordinasyonun sağlanması ve risklere karşı proaktifliğin sağlanması beklenirken, asıl önemli özellik güçlü ve yapabilirlik kazanmış sivil toplum ile sorunlar karşısında dayanıklılığı artmış ve kendi geleceğinde belirleyici olması beklenen toplum yapısında dikkat çekmiştir.

Amerikan Yeni Kamu Yönetimi Hareketi ile sosyal eşitlik ve adalet, katılımcılık, vatandaş taleplerinin dikkate alınması ve yönetsel sorumluluk gibi kamu yönetiminin temel değerleri tanımlanmaya çalışılmıştır. Harekete göre, kamu yöneticisinin temel sorumluluklarından birisi, sosyal eşitlik ve adalet çerçevesinde toplumsal eşitsizlikleri gidermek, bu yolla sosyal güvenlik açıklarının giderilmesi ve sorunlara karşı dayanıklılık kazanmış toplumun desteklenmesi öne çıkmıştır. Bunun sağlanabilmesi için de hem sosyal adaleti sağlayacak yöneticinin ve vatandaşın etkileşiminin sağlanması ve iletişimlerinin güçlendirilmesi gerekli olmuştur. Amerikan yeni kamu yönetimi hareketinde aynı zamanda, temsili demokrasiden ziyade katılımcı demokrasinin kazanımları ön plana çıkarılmış, aktif ve katılımcı vatandaşın önemine vurgu yapılarak, afet gibi büyük sorunlara karşı çözüm geliştirilebilmesi ve risklerin yönetimi için ortak sorumluluk önerilmiştir (Özgür ve Öztepe, 2015:110-111).

Son çeyrek yüzyılda, büyüyen sorunlara karşı topluma yapabilirlik kazandırmaya ve risklere karşı direnç sağlamaya, devletin de risk yönetiminde organizasyon ve koordinasyon yeteneğini geliştirmeyi önemseyen paradigmlar arasında, Bütünleşik Kamu Yönetimi, Neo-Weberyan Devlet, Kamu Değeri Yönetimi gibi paradigmlar da bulunmaktadır. Yeni Kamu Yönetişimi, Ağ Yönetişimi, Dijital Çağ Yönetişimi gibi yönetişimden türemiş paradigmlar, sorun çözme konusunda önerdiği çok aktörlü yapı ve etkileşime dayalı süreç yönetimleri gibi özellikleriyle, hem afetler gibi büyük risklere karşı çözüm önerilerinin sağlanabilmesi hem de bu sorunlar çerçevesinde sağladığı etkileşim ile demokrasinin güçlenmesine katkıları nedeniyle, risk yönetimi açısından daha fazla ön plana çıkan paradigmlar olmuştur (Ekşi, 2017:94).

Yönetişim kavram olarak 1989 yılında, Dünya Bankası'nın Afrika kalkınması ile ilgili hazırlanmış olduğu raporda kullanılmış ve sonrasında benzer birçok raporda, sürdürülebilir kalkınmanın koşullarından birisi olarak gösterilmiş, krizlerin yönetimi ve büyük sorunların çözümü için yönetişim kurtarıcı yönetim modeli olarak gösterilmiştir (Tortop vd., 2016:341). Yönetişim, AB kurucu antlaşmalarında, kalkınma ve yoksulluk başta olmak üzere toplumsal sorunlarla mücadele ile doğrudan bağlantılı konu olarak değerlendirilmiştir. Avrupa Komisyonu'nun 2001'de yayınlanmış olduğu Beyaz Kitap'ta yönetişim, "siyasal yetkilerin kullanımında, özellikle de şeffaflık, katılım, hesap verebilirlik, etkinlik ve tutarlılık gibi beş temel iyi yönetişim ilkesinin, subsidiarity ve orantılılık ilkeleri ile birleştirildiği bir yönetim tarzı" olarak tanımlanmıştır (Keleş, 2013:63; Okçu, 2012:13). BM 2008 Dünya Ekonomik Raporunda yönetişimin; hukukun üstünlüğü ile birlikte ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından hayati öneme olduğu vurgulanmıştır (Kapucu ve Gündoğan, 2013:269). BM Kalkınma programında ise yönetişim, bir ülke için sorun çözme temelli idari, siyasi ve ekonomik yetki ve gücün, ülkenin yararına kullanılması ve hakların korunduğu, çıkarların açıkça konuşulduğu, sorumlulukların sahipleri tarafından yerine getirildiği, farklılıkların uzlaşma alanlarında zenginliklere dönüştürüldüğü yönetim uygulama ve süreçlerini vurgulamıştır (Sobacı, 2013:224-242).

Yönetişim, geleneksel kamu yönetiminden sonra, kamu yönetimi işletmeciliğinin oluşturduğu sorunlara çözüm geliştirebilecek, yönetsel meşruluğun temeli olan aktif hesap verebilirlik fonksiyonunu devreye sokabilecek bir model olarak görülmüştür. Yönetişim bazı noktaları ile yeni kamu işletmeciliği ile kesişmekle birlikte, net ayrımı; yeni kamu işletmeciliğinin daha çok sonuçlarla ilgilenmesine nazaran, yönetişimin süreçlerle ilgilenmesidir (Gündoğan, 2013:27). Sonuç odaklı politikaların toplumlara yüklediği riskler, toplumları ve devletleri sorunlar karşısında kısıtlaması, özellikle risk yönetiminde süreçlerin yönetimini daha da önemli kılmıştır. Yönetişimin önerdiği katılımcı süreçler ile devlet mekanizmasının sorunları proaktif bir anlayışla çözeceği ve çatışma yönetme yeteneğine sahip olacağı varsayılmıştır (Sobacı, 2013:225).

Yönetişim, vatandaşın rol ve sorumluluklarını da değiştirmiştir. Vatandaş, sorgulama ve hesap sormanın yanında, yalnız hak talep eden edilgen yapısından çıkmış, irade gösteren ve önemli rol ve sorumluluklar üstlenen aktif vatandaş olarak tanımlanan etken bir forma evrilmiştir. Aktif vatandaş, sosyal sorumluluk bilinci olan, toplumsal sorunlara karşı gönüllülük bilinci yüksek vatandaşdır. Yönetişim yaklaşımında vatandaşın, pasif tüketicilikten kurtarılarak, aktif ve katılımcı bir forma ulaşması beklenmiştir. Yönetişimin içerisinde birey, sadece hak ve özgürlüklere sahip olmakla yetinmeyen, çevresinden başlayarak, toplumsal değişimde, hatta toplumun kaderinde belirleyici olması beklenmiş, sorunların çözümünde doğrudan sorumluluk alması beklenmiştir (Koçak, 2010; Akatay ve Harman, 2014:142).

Yönetişim ile merkezi ve tek yönlü hiyerarşik yönetim anlayışından ziyade, yerelin önemsendiği, yatay ilişkiler bütünü ve tek merkezlilik yerine de çok merkezliliğin ön plana çıktığı bir anlayış ifade edilmiştir. Alınacak olan tüm kararlarda, karardan etkilenecek olanlar paydaş olarak kabul edilmiş, ortaklık alanlarında ve mümkün olduğunca yerelden kararlar alınmaya ve uygulanmaya çalışılmıştır (Sobacı, 2013:227). Yönetişim, devletin klasik karar alma süreçlerinden daha geniş bir anlam taşımış, vatandaşın her alan ve seviyede katılımını öngörmüş ve kamu hizmetlerinin etkin denetimi ile etkili risk yönetimi hedeflenmiş, kamusal karar alma yetkisinin bir bölümü paydaşlarla yani katılımcılarla paylaşılmıştır. Yönetişim, güç dengesi ya da egemenlik üzerine değil uzlaşma üzerine temellendirilmiştir. Yani kamusal kararların mümkün olduğunca geniş toplumsal destek ile katılımcı demokrasi araçlarının kullanılarak alınması öngörülmüştür. Bu yolla, alınan kararlarda meşruiyeti sağlamak ve kararların uygulama aşamasında da toplumun açık denetimiyle kamu yararını sağlamak hedeflenmiştir.

Yönetişimin karar verme süreçlerini demokratikleştirmesi kadar, çevreye duyarlı sosyo-kültürel kalkınmaya da katkı sunması, yönetişimi afet yönetimi gibi önemli sorunlara çözüm üretmede etkili kılacaktır. Burada her geçen gün çevre politikaları ile afetler başta olmak üzere riskler arasında daha sıkı bir ilişki kurulması etkili olmuştur. Bugün gerçek anlamda risk analizi yapılmadan oluşturulan endüstriyel yatırımlar, büyük enerji yatırımları ve ulaştırma yatırımları gibi tek kalemde topluma onlarca risk yükleyen projeler, günlük hayatı tamamen kuşatmıştır.

Afetler başta olmak üzere risklerin yönetimi için tartışmanın öncelikle çevre politikalarından başlaması gerekli olmuştur. Hem çevresel risklerden en fazla etkilenecek olan toplumun kendi geleceğine karar verme hakkı adına, hem de riskli yatırımların tüm süreçlerinde en ideal denetim mekanizmalarının ancak toplum tarafından oluşturulabileceği bilinci ile risk arttıran tüm yatırımlarda, karar verme süreçlerine ve hatta uygulama süreçlerine toplumsal katılımın mutlak suretle sağlanması gerekmiş, yönetiminde kullanılan araçlar bu konularda önemli fırsatlar sunmuştur.

3. ARTAN RİSKLER KARŞISINDA DEVLET İLE TOPLUM İLİŞKİSİNDEKİ DEĞİŞİM

Tarih boyunca sivil toplumun talepleri demokrasinin güçlenmesinde ve yayılmasında önemli olmuştur. Ancak 1980 sonrası hızlı küreselleşme ve bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişim, sivil toplum anlayışında da farklılaşmaya neden olmuş, sivil toplum devletin dönüştürülmesinde belirleyici hale gelmiştir. Sivil toplumdaki farklılaşma, kamu yönetimindeki değişimin ve reformların toplumda meşruiyet kazanmasını gerekli kılmış, toplumsal dinamikler ve beklentilerin önemsenmeye başlanmasına neden olmuştur. Bu değişimdeki bir diğer temel belirleyici de artan riskler karşısında zayıflayan devlet yapısının, sorun çözmeye partner olarak toplumu keşfetmesi olmuştur. Devletin, birey ve toplumlara karşı sorumluluğu farklılaşmış, şeffaflığı olmayan yönetim yapılarının meşruluğu sorgulanmaya başlanmış ve devlet yönetiminde etkinliğin sağlanması adına karar alma süreçlerindeki erk, çeşitli aktörlerle paylaşılacak zorunda kalmıştır. Vatandaş, etnik köken ve coğrafi sınırlılıktan kurtulmuş, tabiri caizse kabuğunu yırtmıştır. Sivil toplum sadece bireyleri dönüştürüp, özgürlük kazandırma alanından çıkmış, devletin demokratikleştirilmesine ve dönüştürülmesine, yönetim kapasitesinin gelişmesine de katkı sunmaya başlamıştır. Birey toplumu demokratikleştirmekle birlikte, devlet ile mücadele ederek özgürlük alanlarını genişletmek ve korumak için de çaba harcar olmuş, büyük sorunların çözümünde doğrudan sorumluluk ister olmuştur.

1990'larda birey devlete karşı aşırı siyasilmiş ve yeni etik sorumlulukları oluşmuş, ülke yönetiminde doğrudan söz hakkı talebi doğmuştur. Bireylerin, cinsiyet ve etnik temelli taleplerin yanı sıra çevrecilik başta olmak üzere, toplumsal duyarlılıkları ile ilgili kimliklerini de sorgulamaya başlaması, kimlik arayışlarını farklılaştırmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, toplumsal katılım talebini arttırmış ve kamusal kararların çeşitlenmesi ve karmaşıklaşmasıyla birlikte, karar alma süreçlerinde yer almak isteyen katılımcı sayısı ve çeşitliliği artmıştır. Bu kamusal kararlardaki çıkar çatışmalarını da arttırmış, bazen aktörlerin tek başlarına çıkarları, toplumsal çıkarlar ile çatışmaya neden olmuştur. Bununla birlikte karar alma süreçlerinde sorumlulukta apayrı bir tartışma konusu olmuştur. Çünkü çevre politikaları başta olmak üzere çeşitli alanlarda, aktörlerin süreçleri yönlendirmesi ya da manipüle etmesi ile alınan kararlar sonucu, toplumun genelini etkileyen riskler oluşmaya başlamıştır. Karar alma süreçlerinde ortak iyiyi korumak ve toplumsal denetim mekanizmaları oluşturabilmek için çok aktörlü katılımcı modeller ön plana çıkmaya başlamıştır. Kendi sorunlarını çözmüş, dezavantajlarının üstesinden gelmiş, farklılıklarını artı değere dönüştürebilmiş toplumlar, diğerlerinden bir adım daha öne geçmeyi başarmıştır. Bu gelişmeler, yönetimleri daha eşitlikçi, şeffaf, katılımcı ve demokratik olmaya zorlamıştır (Akatay ve Harman, 2014:92).

İnternetin kullanım alanının genişlemesi ve ulaşılabilirliğin artması; toplumların eğitim düzeyleri ve niteliklerinde farklılıklar oluşturmuş, bu toplumlar arası eşitsizlikleri arttırdığı kadar, toplumlar içerisinde dezavantajlı grupların daha keskin çizgilerle ayrışmasına neden olmuştur. Bu durum, toplumlar arası eşitsizliklerin giderilmesinde, sosyal ağların etkin kullanımını gündeme getirmesi ile birlikte, toplumların içinde buldukları sorun alanlarından çıkış noktaları bulabilmeleri için bu ağlardan yararlanma fırsatı doğurmuştur. Sosyal sermayenin önemi ortaya çıkmış, dayanışmacı sosyal sermayenin güçlü olması, sorunlar karşısında toplumları dirençli kılmış ancak toplumsal yapabilirlik için aracı sosyal sermayeye de ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Aracı sosyal sermayenin güçlenmesi için başta toplum ile devlet olmak üzere, aktörler arası etkileşimi arttıracak gönüllü ya da yarı profesyonel yapılara ihtiyaç duyulmuş, sosyal alan içerisinde oluşan yapılar en güçlü sektör haline dönüşmüştür.

Günümüz toplumsal yapıları içerisinde her şeyin çok hızlı üretilmesi ve tüketilmesi üzerine kurgusal bir yapı oluşmuştur. Hız üzerine kurulu bu toplumsal yapı da çoğu zaman risk yönetimi araçlarının gözden kaçırılmasına, bu da hata yapmanın kolaylaşmasına neden olmuştur. Farklı bir açıdan değerlendirdiğimizde bu durum, etkin risk yönetimi için toplumun da içinde bulunduğu yapıları gerekli kılmıştır. Risk yönetimi, devletin himayesinde, gözetim ve denetiminde yapılması gereken, birçok disiplini ve farklı yönetim kademelerini ilgilendiren, zorlu bir süreç yönetimine dönüşmüştür. Bu süreç yönetiminin içerisinde birçok farklı çıkar grubunun çatışması bir tarafa, bazen salt kurumsal denetim araçları ile işlerin yürütülmesi, toplumun genelini etkileyebilecek önemli riskler oluşmasına neden olmuştur. Bunun önüne geçilebilmesinin temel koşulu da toplumun geniş alanını etkileyebilecek risklerle ilgili alınan kararlarda, mutlak suretle katılım mekanizmalarının işletilmesi ve sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere farklı çıkar gruplarının denetim mekanizmalarının içerisinde olması olmuştur. Hatta risklerin bertarafı için toplumun doğrudan rol ve sorumluluk alması bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmıştır. Toplumlar, risk yönetiminde özellikle denetim aşamasında daha etkili hale gelmiştir (Ekşi, 2017:112-118).

2008 küresel ekonomik krizi ile kitlesel sorunların çözümü için devlet mekanizmasının önemi daha net bir şekilde anlaşılmıştır. Sermaye başta olmak üzere birçok küresel aktörün o güne kadar hep karşısında durduğu, hep küçültülmesini savunduğu devletin, aslında sorunların çözümünde önemli rollerinin olduğu, kriz sayesinde tekrar anlaşılmıştır. Piyasanın her şey olduğu söylenirken, devletin sorun çözme konusundaki rolünün önemi yeniden anlaşılmıştır. Bu tartışmalar sonrası, neoliberal politikaların yıllar içerisinde oluşturduğu, en başta da ağır ekonomik eşitsizliklerle mücadele etme adına devletin eline yeni kozlar geçmiştir. Bununla birlikte, devlet mekanizmasının günümüzde risklerle mücadele için topluma, her zamankinden daha fazla ihtiyacı olduğu ortaya çıkmıştır. Bir fabrikanın tehlikeli atıklarının

denetiminden, büyük kitlesel olayların yönetimine kadar, devletin paydaş olarak toplumu kabullenmesi, erk ve sorumluluk paylaşması gerekli olmuştur. Bu paydaşlığın temelini de demokratik toplum oluşturmuştur. Demokratik toplumun temelinde de katılım ve çatışma yönetimi, güçlü sivil toplum ve yaygın gönüllülük belirleyici olmuştur. Devlet aygıtının oluşmaya başlayan yeni rolünde, topluma rağmen yapılan uygulamalar yerine toplumu partner kabul etmesi, hatta toplumun taleplerinin kararlarda belirleyici olması beklenmiştir. Artık toplumsal dönüşümlerin ve toplum taleplerinin anlaşılması devletin önemli sorumluluklarından biri haline gelmiştir (Miessen, 2013:96-97).

4. RİSK YÖNETİMİ OLGUSUNUN DEVLETİN VE TOPLUMUN YAPABİLİRLİĞİNE ETKİSİ

Günümüzde riskler büyümüş ve çeşitlenmiş, kentsel risk açıkları büyümüş ve hasar boyutları artmış, ülkeler açısından içerisi ile dışarı arasındaki geçişlilik artmış yani ülke sınırları dışındaki olaylar, ülkeleri çok kolay etkilemeye başlamıştır. Bu durumların tamamı risk yönetimini zorlaştırmış olmakla birlikte, ülkelerin egemenliği açısından da önemli hale gelmiştir. Bu durum da risklerin büyüklüğü ve mücadele etme zorunluluğu ile birlikte risklere karşı ortak direnç sağlamayı yani toplumsal mukavemeti arttırmayı önemli kılmıştır. Tüm risklere karşı başarılı risk yönetiminin sağlanabilmesi için en başta toplumun direncinin artırılması, yetenek ve yapabilirlik kazandırılması gerekli olmuştur.

Farklı bir açıdan değerlendirdiğimizde ise afet yönetimi gibi önemli sorunlara çözüm arayışları, demokrasi adına önemli pratik alanları oluşturmuştur. Risk yönetimi pratikleri çerçevesinde, ortak gelecek kaygısı için oluşturulacak olan pratik alanlarında geliştirilecek olan katılım ve müzakere kültürü, birçok ülkenin demokrasinin gelişimi için yeni fırsatlar oluşturmuştur. Risk yönetimi politikaları ile kamu yönetiminin tüm kademeleri, özel sektör, sivil toplum, birey ve diğer aktörler arasında ortaklıklar geliştirilmiş, bu ortaklıklarla oluşturulan çok aktörlü yapılar, etkileşim ve sonrasında da müzakere ortamlarının oluşturulması için önemli bir motivasyon aracı olmuştur. Bu durum, katılım için gelişmiş demokrasilerde bile yaşanan motivasyon sorununun çözümünde toplumların karşı karşıya oldukları riskler, gelecek kaygılarının etkili olmasını sağlamıştır.

Hollanda da bir karar alma yöntemi olarak kullanılan Polder Modeli, çatışmasız bir ulusal tartışma alanını tanımlamak için kullanılmıştır. Modelin özünü çoğulculuğun kabulü ve farklılıklara rağmen işbirliği oluşturmuştur. Polder, Hollandalıların yüzlerce yıldır, ortak geleceklere için su ile mücadelesini anlatmakla birlikte, bir karar alma sistemi olarak Hollanda da hem risk yönetiminin başarısının artmasında hem de demokrasinin gelişmesinde etkili olmuştur. Topraklarının önemli bir kısmı polderlerden oluşan Hollandalılar, ortak geleceklere üzerindeki en önemli risk olan, su taşkınlarına karşı farklılıklarını bir kenara koyup işbirliği yaparak, ortak geleceklere için çalışmaları gerektiğini anlamış, bu yolda mücadele etmişlerdir. Ülkede bir gelenek oluşmasını sağlayan polder anlayışı, genel olarak ülke yönetimine de kültür olarak yansımış ve bir karar verme modeli olarak, başka ülkelere de iyi uygulama örneği olarak aktarılmıştır. Hollanda Polder Modeli, farklılıklara rağmen toplumsal risklere karşı mücadelede toplumsal uzlaşının önemini ve risk yönetimi vasıtasıyla oluşturulacak toplumsal etkileşimin demokrasiye katkısını göstermiştir (Miessen, 2015:64).

Risk yönetim sürecinin her aşamasında bireyin alabileceği önemli inisiyatifler bulunmakla birlikte, risklere karşı direncin bireyden başlayarak, aşağıdan yukarıya doğru bir değişimle sağlanabileceği, kabul görmüş bir gerçek olmuştur. Diğer taraftan, karar alma süreçlerinin ademi merkezileşmesi, yerel bilgi kaynaklarının katkısı ve etkisi ile daha etkin kararların alınması ve sorun alanlarına yönelik yerel şartlara ve değişimlere daha duyarlı ve dayanıklı olunmasına olanak sağlamıştır. Karar almanın yerelleşmesi, karar alma süreçlerinin hızlanmasına ve yerel aktörlerin rekabeti ile yenilikçi fikirlerin oluşmasına olanak sağlamıştır. Bu aynı zamanda kurumsal sorumluluğu, meşruiyeti ve demokrasiyi de güçlendiren bir durum olarak karşımıza çıkmıştır. Bu temel noktadan bakıldığında toplumların kendi geleceklere belirleyici olmaları ilkesine göre, risk yönetimi çalışmalarında kararların mümkün olduğunca yerel ve geniş katılımı alınması, kararların sorumluluğunu ve meşruiyetini arttıran bir faktör olmuştur. Risk yönetimi çalışmalarında katılım mekanizmalarının işletilmemesi ise toplumun geleceği için hayati bir konu olan risk yönetiminde bile yolsuzluk ve kayırmacılığın arttığını göstermiştir (Fukuyama, 2015:103-105).

Risk yönetimi açısından bugün ön plana çıkan tanımlardan birisi de sürdürülebilir doğal kaynak yönetimi olmuştur. Günümüzde çevresel sürdürülebilirlik, risk yönetimi ile doğrudan ilişkili olmakla birlikte, çevresel riskler başlı başına doğal afetlerin kaynağı olmuş, teknoloji kaynaklı afetlerde de risk artırıcı faktöre dönüşmüştür. Doğal kaynakların yönetiminde temel sorumlu idare gibi görünse de toplumun, doğal kaynakların doğru kullanımı için karar verme süreçlerine katılarak, gelecek planlamasında söz sahibi olmak gibi çok önemli rolü oluşturmuştur. Risk yönetiminin başarısı için yönetim aşamalarının mutlak suretle toplum tabanlı yürütülmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, risk yönetiminin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi adına vatandaşta, bir risk kültürünün oluşması gerekli olmuştur. Riskler ile ilgili toplumda bilincin artırılması ve risklere karşı örgütlenmenin gözden kaçırılması ise risk yönetiminin baskın çıkar gruplarının hâkimiyetine geçmesine, yeni hiyerarşik alanlar oluşmasına ve eşitsizlikleri daha da arttırarak, kırılabilirliklerin artmasına neden olmuştur (Akatay ve Harman, 2014:105).

Günümüz risk yönetiminde, idarenin vatandaş adına kararlar alması ya da risklere karşı açıkların giderilmesinde idarenin tek taraflı eylemleri, toplumsal direncin artırılmasında yeterli olmamış, tam tersi güvenlik açıklarını artırıcı bir faktöre dönüşmesine neden olmuştur. Katılım politikaları ile halkın yapabilirliğinin artırılması, demokratik düzenin korunması ve geliştirilmesi adına önemli olmakla birlikte, toplumun karşı karşıya olduğu büyük sorunlara karşı toplumsal direnci arttıran bir faktöre dönüşmüştür. Sürekli edilgen bir yapıda kalmış bir

toplum, tüm beklentilerini devlet üzerine kurgulamış toplumlar hem sorunlar karşısında direnç oluşturamamış, hem de sorunun getirdiği kriz durumundan çıkış stratejilerini oluşturmakta kendi potansiyelini de kullanamaz olmuştur. Bu tip toplumlar hem daha kırılgan olmuş hem de içine düştüğü kriz alanlarından çıkış stratejileri üretmemişlerdir. Artık gücün merkezden yerele doğru kayması, gücün dağıtılması, sorunlar karşısında kırılganlık ya da çözüm üretiminde zayıflık anlamına gelmemekle birlikte, tam tersi yerelden başlayarak oluşturulacak ağlar, işbirliği alanları, ortaklıklar ve tüm paydaşların potansiyelinin etkin kullanımı ile toplam dayanıklılık artmış ve stratejik gücün kullanımı kolaylaşmıştır. Kamu yönetiminde gücün dağıtılması, dirençsizlik oluşturamamış, tam tersi yerelden başlayan katılımcı yöntemler, direnci arttırmıştır (Kapucu ve Gündoğan, 2013:283).

Bugün artık toplumlar içerisindeki bireylerin, karşı karşıya oldukları riskleri yönetmek için birbirleriyle ve yönetim ile her zamankinden daha fazla etkileşim ve işbirliği içerisinde olmaları gerekli olmuştur. Burada, risk yönetiminin korkulardan ziyade, umutları taşıma, hayaller ve gelecek yönelimli planların temelini oluşturma özelliği de önemli fırsatlar sunmuştur. Toplumların gelecek planlaması yapabilmesi, umutlarını koruyabilmesi, risk yönetimi ile doğrudan bağlantılı olmuştur. Bu nedenle de ülke yönetimleri tarafından hem ortak iyinin bulunması hem de kamu çıkarlarının korunması adına risk yönetimi sıklıkla bir araç olarak kullanılır olmuştur. Son yıllarda risklerin sınır aşan boyutu, risklerin küreselleşen boyutu ile ülke egemenliklerini de etkileyen bir faktöre dönüşmesi, bu aracın daha fazla kullanılmasına neden olmuştur.

Son yıllarda küresel sorunların çözümünde devletlerin yönetim kapasitesindeki eksiklerin daha fazla gündeme gelmesi, uluslararası politikada başka ülkelerin egemenliklerine müdahaleyi meşrulaştırma ve dış müdahaleye gerekçe olarak gösterilmesine neden olmuştur. Bir devletin küresel boyutu da olabilecek risk yönetimi temelinde oluşmuş sorunları çözemiyor olması, bugün için ciddi zayıflık olarak tanımlanır olmuştur. Çözümeyen sorunlar, risk yönetiminde zayıflık gösteren devletlere müdahale için oluşturulacak politika transferlerinin gerekçesi olmuştur. Ülkeler için risk yönetimi açısından içerisi ve dışarısının benzeşmesi ve iç içe geçmesi ile günümüzde ülke yönetimleri için risk yönetimi hem içerisi hem de dışarısı için başarılı yönetimin anahtar faktörü olmuştur. Risk yönetiminde başarısızlık ise hem içerisi hem de dışarısı için zayıflık görüntüsü vermiş, içeride istikrarın korunmasını zorlaştırırken, dış müdahaleyi kolaylaştırmıştır.

Bugün artık ülkelerin içerisinden kaynaklanan riskler, küresel düzen ve barış için tehdit olarak algılanır olmuştur. Suriye iç savaşının temel çıkış noktalarından birisi, bir afet çeşidi olan kuraklıktır. Kuraklık, iç savaştan önceki son 20 yılda Suriye toplumunun değişmesine, ekonomik yapısının bozulmasına neden olmuştur. 2005 ile 2010 yılları arasında kuraklık nedeniyle, önceki yıllar bereketli topraklar olarak bilinen bölgelerden, şehirlere yaklaşık 2 milyon insan göç etmiştir. Hızlı demografik değişim, toplumu istikrarsızlığa sürüklemiş ve iç karışıklık, şehirlerde son yıllardaki göçlerle oluşan gettolarda yaşam mücadelesi verilen alanlardan başlamıştır. Suriye örneği, yönetilemeyen bir riskin bir ülkenin iç barışını ve istikrarını nasıl etkilediği göstermiş, risk yönetimi açısından güçlü devlet yapısının gerekliliğini ortaya koymuştur. Ancak güçlü devlet yapısından otoriter ve hiyerarşik önemseyen devlet anlaşılmalı, tam tersi güçlü demokrasi ve kamu yönetimine katılım araçları ile toplum ile devlet arasında bağlanma sağlayabilmiş devletler anlaşılmalıdır. Son yıllarda yaşadığımız birçok örnek, devlet yapılarında hiyerarşi ve otorite ne kadar önemsenirse, sorun çözme kapasitesinin de o kadar düştüğünü göstermiştir (Gürdilek, 2015).

2016 Temmuzundan günümüze Türkiye'nin hem içeride hem de uluslararası egemenlik alanında yaşadıkları, bir ülkenin karşı karşıya olduğu riskler açısından içerisi ile dışarısının etkileşimini açık bir şekilde ortaya koymuş, çeşitli araçlar ile devlet kapasitesinin sınırlandırılmaya çalışıldığı durumlarda, toplumun aldığı inisiyatif önemli bir örnek oluşturmuştur. Türkiye örneğinde demokrasinin toplumlara, sorunlara karşı çözüm önerileri geliştirmede sağladığı yapabilirlikle birlikte, risk yönetiminde devletin ve vatandaşın birbirine olan ihtiyacını anlaması ön plana çıkmıştır. Risklere karşı direncin sağlanması güçlü demokrasiden bağımsız bir şey olmayıp, devlet ve vatandaş arasındaki etkileşimi zorunlu kılmaktadır. Türkiye'nin son dönemde ülke içinde ve uluslararası alanda edindiği tecrübeler, risklerin yönetiminde devlet kapasitesinin yeterliliği kadar, devlet ve toplum etkileşiminin önemini göstermiş, risklerin kaynağı ülke içerisinden görülse bile risk yönetiminin uluslararası egemenlik alanından bağımsız olmadığını göstermiştir.

Türkiye'de 24 Haziran Seçimleri ile birlikte yönetim sisteminde yaşanan değişimde de risk yönetiminin etkilerini görmek mümkündür. Yeni Cumhurbaşkanlığı Yönetim Sisteminde, risklere karşı daha güçlü bir devlet yapısı ile birlikte, organizasyon ve koordinasyon yeteneği olan bir kamu yönetimi planlaması, yapılan reformlarda açık bir şekilde görülmüştür. Yeni sistemde risk yönetimine verilen önem ile ilgili olarak ilk cumhurbaşkanı yardımcısının, son on yılda Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı yapan ve bu alanda 2009 yılından beri yürütülen afet ve acil durum yönetimindeki kurumsal yapılanmada önemli görevler alan bir bürokratin olması tek başına önemli bir veri iken, yeni sistemde çıkarılan ilk kararnamelelerden birisi olan 4 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin de doğrudan afet ve acil durum yönetimi ile ilgili olması, bu önemi anlamak açısından daha da dikkat çekici olmuştur. Tüm bu önemli gelişmelerle birlikte, risk yönetimi ile ilgili sorunlarda risk kaynağı ister içeriden ister dışarıdan olsun, risklere karşı mücadelede, güçlü devlet yapısı ile birlikte, gelişmiş demokrasi ve yapabilirliği olan toplumlara sahip olan ülkelerin her zaman daha avantajlı olduğu görülmüştür. Bu nedenle güçlü devlet yapısı oluşturmaya yönelik çalışmalarla birlikte, demokrasinin gelişimine ve toplumun yapabilirliğini arttırmaya yönelik çalışmalara önem verilmesi gerekli olmuştur.

5. SONUÇ

Salt piyasa koşullarına bırakılan üretim tercihleri devletlerin ve toplumların karşı karşıya olduğu riskleri artırmış olup, özellikle kamu yönetimi işletmeciliği ile birlikte devlet ve vatandaş edilgen pozisyona düşürülmüştür. Riskler karşısında özellikle toplumun direncinin azalması, sorun çözme kapasitesini olumsuz etkilemiş ve hasarın artmasına neden olmuştur. Son yıllarda özellikle risklerin küreselleşmesi ile içerisi ve dışarısının birbiri ile yoğun etkileşim içerisinde olması, risklerin yönetiminde devletlerin başarısız olması durumunda, ülkelerin uluslararası egemenliklerinin olumsuz etkilenmesi ve egemenliğe dış müdahalede gerekçe olabilmesi, risk yönetimini kamu yönetimi açısından daha önemli kılmıştır. Günümüzde özellikle küresel risklerin yönetiminde güçlü bir devlet yapısı ile risk yönetiminde organizasyon ve koordinasyon yeteneği olan kamu yönetimi ön plana çıkmıştır. Aslında toplumları küresel sistemde temsil edebilecek ve risklere karşı koruyacak en güçlü yapıların devletler olduğu gerçeği, tarih boyunca hiçbir zaman değişmemiştir.

Son dönemde, kamu yönetimine ve topluma riskler karşısında direnç sağlamak ve yapabilirlik oluşturmak adına, devlet ve vatandaşın daha sıkı bir işbirliği içerisinde olması gerekmiştir. Devletin risklere karşı edilgen konuma düşürülmesinin aşılmasında, toplumsal direncin ve yapabilirlik kazanmış toplumun inisiyatif almasının önemi bugün yadsınamaz durumdadır. Günümüz toplumsal yapıları tüm kayıplara rağmen özellikle sosyo-kültürel açıdan farklılaşmıştır. Artık toplumların, içinde buldukları sorunlarla mücadele etmesi ve kriz yönetiminde sorumluluk alması gerekli olmuştur. Birçok konuda olduğu gibi risk yönetiminde de yapabilirliği olan toplumlar önemli hale gelmiştir. Yapabilirliği olan inisiyatif alabilen toplumların oluşturulabilmesi ise otoriter ve hiyerarşik yapılardan ziyade, güçlü demokrasi ve katılım araçları ile etkileşime imkân veren yapılarla mümkün olmuştur. Bu özellikler, kamu yönetimini ve toplumları risklere karşı daha dirençli kılmakla birlikte, demokrasiyi de güçlendiren bir faktör haline dönüşmüş durumdadır. Katılımın ve şeffaflığın önemsenmesi, etkileşime açık araçların kullanılması, etkin risk yönetiminde kamu yönetiminin ve toplumun direncini arttıran önemli özellikler olmuştur.

KAYNAKÇA

- Ahmeti, R. & Vladi, B.(2017). Risk Management in Public Sector: A Literature Review, *European Journal of Multidisciplinary Studies*, 5(2),323-329.
- Akatay, A. & Harman, S. (2014). *Sivil Toplum Kuruluşları Yönetim, Yönetişim ve Gönüllülük*, Bursa, Ekin.
- Anar, E. (2005). Yabancılaşma kavramı ve günümüz toplumu üzerine, <http://t24.com.tr/yazarlar/erol-anar/yabancilasma-kavrami-ve-gunumuz-toplumu-uzerine>, 22.08.2018.
- Aydın, GA. (2010). Kapitalizmde Bireyin Sorgulanması: Yabancılaşma ve Demir Kafes. *Amme İdaresi Dergisi*, 43(2):17-32.
- Başkaya, F. (2010). Sömürgecilik, Emperyalizm, Küreselleşme, Ankara, Türkiye ve Ortadoğu Forumu Vakfı.
- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*, Sage Publications, UK.
- Çuhacı, A. (2007). Ulrich Beck'in Risk Toplumu Kuramı, *Sosyoloji Dergisi*, 14:129-157.
- Ekşi, A. (2017). Demokrasinin Temsil Krizi Bütünlük Afet Yönetimi Çözümleyici mi? İzmir, Kitapana.
- Ekşi, A. & Çelikli, S. (2016). Kitlesel Olaylarda Olay Yeri Yönetim Sisteminin Kamu Yönetiminde Koordinasyon Açısından Değerlendirilmesi, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7,16:105-118.
- Eryılmaz, B. (2014). *Kamu Yönetimi*, Kocaeli, Umuttepe.
- Evre, B. (2009). *Postmodern Paradoks*, Ankara, Adımlar Yayınevi.
- Drucker, PF. (2014). 21. Yüzyıl için Yönetim Tartışmaları, İstanbul, Epsilon.
- Fukuyama, F. (2015). *Devlet İnşası*, İstanbul, Profil Yayıncılık.
- Gürdilek, R. (2015). Suriye'de Savaşın Sorumlusu Kuraklık mı? <https://kurios.ku.edu.tr/tr/haberler/suriyede-savasin-sorumlusu-kuraklik-mi>, 22.08.2018.
- Gündoğan, E. (2013). Yönetişim: Kavram, Kuram ve Boyutlar, Yönetişim (Ed. MA.Çukurçayır-H.T.Eroğlu), Konya, Çizgi Kitapevi, 15-56.
- Hardt M. & Negri, A. (2015). *İmparatorluk*, İstanbul Ayrıntı Yayınları.
- İşığınçok, Ö. (2012). *Yönetime Katılma*, Bursa, Ekin.
- Kapucu, N. (2012). Sivil Toplumun Kamu Politikalarına Etkin Katılımı: Yeni Kamu İşletmeciliğinden Yönetişime Geçiş ve Devlet-Birey İlişkileri, Yönetişim ve Yönetim Ekseninde Kamu Yönetimi (Ed:Genç, FN), Bursa, Ekin Basın Yayım Dağıtım, 31-46.
- Kapucu, N. & Gündoğan, E. (2013). Yönetişim, Ekonomik Kalkınma ve Demokrasi, Yönetişim (Ed. MA.Çukurçayır-HT.Eroğlu), Konya, Çizgi Kitapevi, 265-294.
- Karacı, ŞM. (2008). Yeni Kamu İşletmeciliği Yaklaşımının Temel Değerleri Üzerine Bir İnceleme, *Akdeniz İİBF Dergisi*, 16,2008:40-64.
- Keleş, R. (2013). Yönetişim Kavramına Eleştirel Bir Yaklaşım, Yönetişim (Ed. MA.Çukurçayır-HT.Eroğlu), Konya, Çizgi Kitapevi,57-70.
- Kocka, J. (2018). *Kapitalizmin Tarihi*, İstanbul, Say Yayınları.
- Koçak, Ö. (2010). *Devleti Sen Kurtaracaksın! 10 Soruda Kamuda Yönetişim*, İstanbul, MOSS.
- Koçak, SY. & Öztepe, MC. (2012). Yönetişim Yaklaşımından Kamu Yönetimi Etiği, Yönetişim ve Yönetim Ekseninde Kamu Yönetimi (Ed:Genç, FN), Bursa, Ekin Basın Yayım Dağıtım, 87-110.
- Miesen, M. (2013). *Katılım Kabusu*, İstanbul, Metis.
- Okçu, M. (2012). Değişen Dünyayı Anlamak için Önemli Bir Kavram; Yönetişim, Yönetişim ve Yönetim Ekseninde Kamu Yönetimi (Ed:Genç, FN), Bursa, Ekin Basın Yayım Dağıtım, 9-29.
- Orhan, G. (2012). Şoklar, Krizler ve Felaketler: Politika Değişikliği Meşrulaştırma Mekanizmaları Olarak Olağanüstü Durumların Kurgulanması, X. Kamu Yönetimi Forumu, 06-07 Aralık 2012. Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Özcan, K. & Ağa, V. (2010). Yeni Kamu Yönetimi Anlayışında Postmodernizmin İzleri, *Amme İdaresi Dergisi*, 43,3:1-32.
- Özgür, H. & Öztepe MC. (2015). Amerikan Yeni Kamu Yönetimi hareketi (YKYH: Sosyal Adalet ve Hakkaniyet Odaklı Bir Kamu Yönetimi Arayışı, Kamu Yönetiminde Paradigma Arayışları (Ed:Köseoğlu, Ö. ve Sobacı MZ.), Bursa, Dora, 97-127.

-
- Sobacı, MZ. (2013). Yönetişim ve Politika Transferi: Koşulsallık Bağlamında Bir Analiz, Yönetişim (Ed. MA.Çukurçayır-HT.Eroğlu), Konya, Çizgi Kitapevi, 223-248.
- Soydemir, S. (2011), Modernizmin Karanlık Yüzü: Risk Toplumu, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 3,2:169-178.
- Tortop, N., İsbir, EG., Aykaç, B., Yayman, H., Özer, MA. (2016), Yönetim Bilimi, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yıldırım, M. (2009), Modernizm, Postmodernizm ve Kamu Yönetimi, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 6,2:380-97.
- Zengin, O. (2015), Eleştirel Kamu Yönetimi: İşletmeciliği Dengeleme Çabasında Bir Eleştiri Pratiği, Kamu Yönetiminde Paradigma Arayışları (Ed:Köseoğlu, Ö. ve Sobacı MZ.), Bursa, Dora, 47-74.

